

Helena NITKIEWICZ

Uniwersytet Warszawski

e-mail: hz.nitkiewicz@student.uw.edu.pl

ORCID: 0000-0002-7898-5562

**KOBIETY (NIE)WIDOCZNE W NAZWACH ULIC
– DYSPROPORCJE LICZBOWE MIĘDZY PATRONKAMI A PATRONAMI ULIC
W POLSKICH MIASTACH NA PRAWACH POWIATU**

**Women (in)visible in street names – disproportions in numbers
between female and male patrons of streets in Polish cities and towns with county rights**

Streszczenie: Badanie ma na celu ustalenie stopnia dysproporcji między liczbą patronów i patronek ulic dużych polskich miast. Dostarcza odpowiedzi na pytanie, ile ulic w miastach na prawach powiatu zostało nazwanych na część męskich i żeńskich postaci historycznych. Próba badawcza to wszystkie 66 miast na prawach powiatu w Polsce. Ponadto na podstawie opracowanych danych sporządzono panteon kobiet patronek. Metoda badawcza polegała na ręcznym oznaczaniu w arkuszu kalkulacyjnym danych zaczerpniętych z rejestru TERYT, tak aby z podziałem na płeć zliczyć, ile ulic w danym ośrodku upamiętnia postaci historyczne. Analiza wyników wskazuje na wysoki stopień dysproporcji liczebnych między patronkami a patronami ulic w dużych polskich miastach. Wśród postaci historycznych upamiętnionych w nazwach ulic kobiety stanowią od 3,52% do 19,86%. Najczęstsze patronki to Maria Konopnicka, Maria Skłodowska-Curie i Eliza Orzeszkowa.

Abstract: The study aims to determine the degree of disproportion in numbers between male and female patrons of the streets of Polish large cities. It provides answers to the question of how many streets in cities with county rights were named after male and female historical figures. The research sample includes all 66 cities and towns with county rights. Moreover, on the basis of the collected data, a pantheon of female patrons was prepared. Data from the TERYT register was manually marked in a spreadsheet in order to count patrons disaggregated by gender. The study concluded that there is a high degree of numerical disproportion between female and male street patrons in Polish cities. Among historical figures commemorated in street names, women constitute between 3.52% and 19.86%. The most common patrons are Maria Konopnicka, Maria Skłodowska-Curie and Eliza Orzeszkowa.

Słowa kluczowe: toponimia krytyczna, patronki ulic, miasta na prawach powiatu, feminonimy, maskulinonimy

Key words: critical toponyms, street patrons, cities with county rights, feminonyms, masculinonyms

Wpłynęło: 11.08.2023

Zaakceptowano: 4.12.2023

Zalecany sposób cytowania / Cite as: Nitkiewicz H., 2023, Kobiety (nie)widoczne w nazwach ulic – dysproporcje liczbowe między patronkami a patronami ulic w polskich miastach na prawach powiatu, *Prace i Studia Geograficzne*, 68.4, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa, 41–57, DOI: 10.48128/pisg/2023-68.4-03.

WPROWADZENIE

Podczas systematyzacji nazw ulic ze względu na ich semantykę możemy wyodrębnić grupę nazw pamiątkowych, wśród których istotną podgrupę stanowią nazwy upamiętniające osoby zasłużone dla Polski i świata. Większość patronów ulic to mężczyźni. Kobiety są zatem w krajobrazie symbolicznym polskich miast marginalizowane. Dysproporcje liczebne między patronami a patronkami są przedmiotem debaty publicznej, podejmowane są interwencje na rzecz zmniejszenia skali tego zjawiska. Aby możliwe było podjęcie próby wyjaśnienia przyczyn i skutków tego, że kobiety są w krajobrazie nazewniczym zdominowane przez mężczyzn, sam fakt występowania dysproporcji musi zostać zbadany i nagłośniony (Górny i in. 2022). Poniższa praca ma charakter eksploracyjny. Zawiera analizę zebranych danych i wizualizację odnotowanych różnic. Opracowanie na szerokiej próbie wszystkich w Polsce 66 miast na prawach powiatu może zostać wykorzystywane w późniejszych próbach wyjaśnienia zjawiska dysproporcji liczbowej płci. Celem pracy jest ustalenie, jaki odsetek wśród postaci historycznych patronujących ulicom w poszczególnych polskich miastach na prawach powiatu stanowią kobiety. Przyjęte pytanie badawcze to:

- Jakie są proporcje między patronkami a patronami ulic w miastach na prawach powiatu?

Dotychczasowe publikacje dotyczące odsetka hodonimów upamiętniających kobiety obejmują jedynie 24 polskie ośrodki. Poniższa praca poszerza wiedzę o skali zjawiska symbolicznej dominacji mężczyzn nad kobietami w krajobrazie nazewniczym. Materiał może więc nie tylko posłużyć innym badaczom do prac eksplanacyjnych, lecz także być użyteczny dla aktorów życia społecznego zainteresowanych sfeminizowaniem nazw ulic w danym mieście. Przygotowane przez autorkę zestawienie oszczędza pracy eksploracyjnej osobom zainteresowanym podjęciem interwencji w politykę nazewniczą w którymś z objętych badaniem miast na prawach powiatu.

Ponadto na podstawie przetworzonych danych sporządzono panteon patronek ulic dużych polskich miast. Takich ustaleń podjęła się już J. Walkowiak (2018), na podstawie analizy feminonimów w 12 polskich miastach z największą liczbą toponimów. Zestawienie na podstawie szerszej próby badawczej pozwala zweryfikować, na ile obraz zauważony w kilkunastu ośrodkach rozciąga się również na większą grupę miast w pozostałych częściach kraju.

Rolą tego artykułu jest obnażenie stopnia symbolicznej dominacji mężczyzn nad kobietami w krajobrazie urbanonimów. Wpisuje się on w nurt krytyczny w badaniach toponimii – zwraca uwagę na niesprawiedliwość społeczną w postaci nierówności płci w nazewnictwie miejskim.

Część teoretyczna zawiera definicje kluczowych pojęć i przegląd literatury dostarczającej podstawy teoretyczne do rozpatrywania nazw ulic jako narzędzie polityki pamięci oraz do przypisywania im roli naznaczającej przestrzeń i jej użytkowników. W tej części przytoczono przykłady działań nakierowanych na sfeminizowanie krajobrazu nazewniczego. Ma to na celu zobrazowanie, że kwestia płci w krajobrazie nazewniczym jest obszarem czynnych interwencji ze strony aktorów życia społecznego, a nie jedynie przedmiotem teoretycznych rozważań. Następnie przedstawiona i uargumentowana została zastosowana metodologia.

Część empiryczna zawiera: dane, jaką część postaci historycznych patronujących ulicom w poszczególnych miastach na prawach powiatu stanowią kobiety, przedstawione na wykresie uporządkowanym od najniższej do najwyższej wartości; tabelę z danymi dla poszczególnych miast w kolejności alfabetycznej; kartodiagram obrazujący rozkład przestrzenny na mapie administracyjnej kraju odsetka kobiet wśród postaci historycznych patronujących ulicom w poszczególnych miastach na prawach powiatu; panteon patronek ulic polskich miast na prawach powiatu. W dyskusji i podsumowaniu wyniki zestawiono z wcześniejszymi ustaleniami. Zaproponowano praktyczną użyteczność ustaleń oraz wskazano potencjalne kierunki dalszych badań i propozycje wykorzystania rezultatów przez aktorów życia społecznego.

PRZEGLĄD LITERATURY

Wyjaśnienie kluczowych pojęć

Głównym przedmiotem zainteresowania niniejszej pracy są nazwy ulic upamiętniające zasłużone kobiety. W Polsce nie przyjęto ujednoczonej klasyfikacji nazewnictwa miejskiego (Myszka 2018). W publikacjach onomastycznych powtarza się określenie „urbanonim” na nazwę w przestrzeni miejskiej i „hodonim”, gdy mowa o nazwie drogi (Szczęsny 2022). Praca dotyczy tych hodonimów, które pochodzą od postaci historycznych płci żeńskiej, czyli nazw pamiątkowych upamiętniających żyjące niegdyś kobiety. Sam termin „nazwa pamiątkowa” jest różnorako interpretowany. Jego stworzenie przypisuje się P. Zwolińskiemu (Taszycki 1968, Buczyński 1972), który objął nim nazwy nadane, aby uczcić wybitne osoby i ważne wydarzenia, oraz nazwy związane z religią (Zwoliński 1950). H. Górniewicz (1964) proponował wąskie użycie pojęcia, według niego pamiątkowa jest tylko nazwa nadana w związku z jakąś minioną cechą obszaru, na przykład ulica Starowiejska w Gdyni, która upamiętniała, że Gdynia była wcześniej wsią (Myszka 2018). M. Buczyński poszerzył zakres terminu na wszystkie nazwy nadane dla uczczenia kogoś lub czegoś. K. Handke (1970) istotę nazw pamiątkowych określiła jako nadane „dla uczczenia pamięci ludzi i faktów”. Praca J. Chojnackiego (2008), który nazwę od nazwiska uznaje za pamiątkową, tylko gdy postać miała związek z jakimś wydarzeniem, które odbyło się w danym miejscu, znów definicję zawęża. Pozostałe nazwy czczące osoby określa jako „uznaniowe”. W tej pracy, za definicjami opisanymi przez W. Taszyckiego i K. Handke, jako nazwy pamiątkowe rozumie się te upamiętniające postaci, niezależnie, czy miały związek z wydarzeniem, które odbyło się w nazywanym miejscu. Autorka do grupy nazw pamiątkowych osobowych przypisuje wszystkie, które zawierają w sobie imiona i nazwiska postaci historycznych. Oprócz terminów zakorzenionych w polskiej toponomastyce w pracy używane będą też pojęcia stworzone na potrzeby opracowań badań nazw pod kątem płci. K. Górny i in. (2022) zaproponowali, aby nazwy geograficzne upamiętniające kobiety nazwać feminonimami, a mężczyzn – maskulinonimami.

Tabela 1. Najważniejsze pojęcia użyte w tekście

Table 1. Key terms used in the text

Termin <i>Term</i>	Definicja <i>Definition</i>
toponimia	nauka o nazwach miejsc, jeden z dwóch wiodących działów onomastyki (Górniewicz 1988)
toponim	nazwa miejsca
urbanonim	nazwa własna obiektu w przestrzeni miejskiej (Szczęsny 2022)
hodonim	nazwa własna drogi, zwykle miejskiej (Szczęsny 2022), w angielskim brzmieniu termin rekomendowany jest przez International Council of Onomastic Sciences
nazwy pamiątkowe	nazwy ulic czczące osoby i wydarzenia
feminonim	nazwa geograficzna upamiętniająca kobietę (Górny i in. 2022)
maskulinonim	nazwa geograficzna upamiętniająca mężczyznę (Górny i in. 2022)

Źródło: opracowanie własne.

Source: own elaboration.

Kogo interesuje toponimia miejska?

Koncepcją oznaczania i naznaczania miejskich przestrzeni zajmuje się wiele dziedzin wiedzy. Nazwy własne obiektów na Ziemi z samej geograficznej natury łączą się z tą dziedziną nauki.

Są jednocześnie elementem języka, więc badają je również lingwiści. Badanie nazw miejsc tradycyjnie skupiało się na toponimach samych w sobie i polegało na przykład na rozszyfrowywaniu znaczeń czy grupowaniu nazw w kategorie. E. Kaltenberg-Kwiatkowska (2011) wymienia wśród dziedzin zainteresowanych nazwami wspomnianą geografę czy językoznawstwo, a obok nich też historię, antropologię, marketing i socjologię. Podnosi też, że ta mnogość może stanowić argument na rzecz odejścia od podziału na tradycyjne dyscypliny naukowe w badaniach nad tym tematem. Te dziedziny interesują się toponimami ze względu na fakt, że to ludzie nadają nazwy. Dzięki śledzeniu ich samych oraz procesów ich nadawania można poszerzać wiedzę o społecznościach.

Badacze toponimów coraz większą uwagę zaczęli poświęcać splotowi nazewnictwa, przestrzeni, tożsamości i władzy. Krajobraz nazewnictwa pozwala przyjrzeć się relacjom władzy i podpowiada, które grupy mają zdolność kształtowania go, a które nie, co skutkuje utrwalaniem dominacji danych ideologii (Gutiérrez-Mora, Oto-Peralías 2022). Naświetlanie tych kontekstów określa się mianem zwrotu krytycznego. M. Rusu (2021) wskazał, że krytyczne badania toponimii odróżnia od tradycyjnych: interdyscyplinarny charakter, koncepcyjne nasycenia teoriami społecznymi oraz duża wrażliwość na kwestie władzy, hegemonii, dominacji i nierówności wpisanych w przestrzeń za sprawą nazewnictwa.

Badanie nazw z perspektywy płci wpisuje poniższą pracę w obszar *gender studies* i nurt toponimii krytycznej ze względu na obrazowanie symbolicznej dominacji mężczyzn nad kobietami, wynikającej z dysproporcji liczbowych między patronami a patronkami.

Opisywany w literaturze splot nazewnictwa, tożsamości i władzy można zaobserwować w doniesieniach o licznych interwencjach w politykę nazewniczą ze strony różnych aktorów życia społecznego. Przegląd publikacji naukowych i medialnych dostarcza następujących przykładów takich interwencji nakierowanych na sfeminizowanie krajobrazu nazewniczego:

Tabela 2. Interwencje w politykę nazewniczą nakierowane na feminizację krajobrazu nazewniczego

Table 2. Interventions in naming policy aimed at feminizing the naming landscape

Aktor inicjujący <i>Initiator</i>	Forma interwencji <i>The form of intervention</i>
organizacje społeczne	<p>Członkinie Osez le Féminisme! w ciągu nocy na tabliczki z nazwami ulic w centralnej dzielnicy Paryża nakleiły nowe nazwy, nadając im w formie happeningu patronki (Walkowiak 2018).</p> <p>Fundacja na rzecz Równości i Emancypacji „Ster” oraz Stowarzyszenie Miasto Jest Nasze zainaugurowały kampanię pt. <i>Ulice dla kobiet</i>, w ramach której przygotowali petycję o upamiętnienie kobiet w nazwach ulic w Warszawie i wskazali konkretne lokalizacje. Prowadzili także badania udziału kobiet wśród osób patronujących ulicom.</p> <p>Warszawski Strajk Kobiet, Forum Przyszłości Kultury i Fundacja na Rzecz Równości i Emancypacji „Ster” złożyły do Rady m.st. Warszawy petycję o zmiany nazwy ronda Dmowskiego na rondo Praw Kobiet. Zrealizowano happening w postaci zamienienia oryginalnej tabliczki atrapą z proponowaną nazwą.</p> <p>Koniński Kongres Kobiet złożył na ręce prezydenta listę 70 kobiet, które uważają za warte upamiętnienia w przestrzeni miasta, wraz z biogramami uzasadniającymi wybór.</p>
społeczność szkolna	<p>W Hiszpanii w setkach szkół zrealizowano projekt #merezcouncalle (‘zasługuję na ulicę’), którego koncepcję zaproponowała nauczycielka wraz z uczniami. Przedsięwzięcie zakładało badanie udziału kobiet wśród osób patronujących ulicom w danym mieście i zajęcia edukacyjne, co miało skutkować podniesieniem świadomości o potrzebie widoczności kobiet w przestrzeni miasta (Ouali et al. 2021).</p> <p>Studenci warszawskiej Akademii Sztuk Pięknych odwiedzili Tarnów, gdzie po zliczeniu odsetka kobiet wśród osób patronujących ulicom przygotowali ekspozycję na tamtejszym dworcu i postulowali zwiększenie liczby patronek.</p>

Tabela 2 cd. / Table 2 cont.

Aktor inicjujący <i>Initiator</i>	Forma interwencji <i>The form of intervention</i>
władze miasta	<p>Robert Biedroń w trakcie swojej prezydentury w Słupsku przedstawił projekt zmiany regulaminu nazewnictwa wprowadzający parytet (Walkowiak 2018, Górny i in. 2022). Zapisy zakładały, że od wejścia uchwały w życie na każdą nowo nazwaną ulicę, której przyznany zostanie męski patronat osobowy, musi przypadać nowo nazwana ulica, której przyznany zostanie żeński patronat osobowy. Z regulacji wykluczone miały być osobowe nazwy pamiątkowe przedkładane przez komitet mieszkańców.</p> <p>Jednym z elementów obchodów 375. rocznicy powstania miasta Montreal było stworzenie bazy składającej się z 375 nazwisk kobiet, które zostały uznane za warte upamiętnienia w przestrzeni publicznej (Walkowiak 2018).</p> <p>W hiszpańskiej Kordobie przyjęto projekt uchwały wprowadzający w nazwach miast parytet płci (Walkowiak 2018).</p> <p>Berlińska dzielnica Friedrichshain-Kreuzberg zdecydowała, że póki nie zostaną wyrównane proporcje liczbowe między patronami a patronkami, żadna nowa ulica nie może być nazwana na część męczyzny (Walkowiak 2018).</p> <p>Piętnaście dzielnic w Brukseli przyjęło cel sfeminizowania krajobrazu nazewnictwa (Ouali i in. 2021).</p> <p>Rada Miasta Poznania postanowiła, że ramach obchodów Roku Praw Kobiet nadawane w 2018 nazwy ulic będą upamiętniały wyłącznie kobiety (Górny i in. 2022).</p> <p>Rada Miejska w Pile w ramach obchodów Roku Praw Kobiet wyraziła wolę nadawania w 2018 roku nazw czczących kobiety (Górny i in. 2022).</p> <p>Urząd Miasta Poznania zlecił projekt <i>Ulice kobiet</i>, zrealizowany przez Fundację Barak Kultury, we współpracy z pełnomocniczką prezydenta Poznania ds. przeciwdziałania wykluczeniu, który polegał na zaangażowaniu przypadkowych przechodniów na ulicach w wyszywanie imion kobiet włóczką na specjalnie przygotowanych billboardach (Górny i in. 2022).</p> <p>Rada m.st. Warszawy w 2017 roku przyjęła stanowisko nr 56/2017 w sprawie nazywania ulic, placów i skwerów na cześć wybitnych postaci kobiecych (projekt przedłożyła radna Inicjatywy Polskiej – Paulina Piechna-Więckiewicz), z inicjatywy Fundacji na Rzecz Równości i Emancypacji „Ster” oraz Stowarzyszenia Miasto Jest Nasze (Górny i in. 2022).</p> <p>Władze szwajcarskiej Genewy przyjęły deklarację woli sfeminizowania nazw ulic w mieście (Gnatiuk, Glybovets 2020).</p> <p>Urząd miasta w angielskim Bradford zlecił kampanię, która miała promować widoczność kobiet w przestrzeni nazewnictwa ich zasługi dla miasta (Gnatiuk, Glybovets 2020).</p>
parlamentarzyści	<p>Sophie Auconie i Annick Billon, francuskie parlamentarzystki zaproponowały uchwałę, w myśl której każde miasto we Francji powinno nadać swoim ulicom jakąś patronkę (Walkowiak 2018).</p>

Źródło: opracowanie własne.

Source: own elaboration.

Inicjatywy na rzecz zwiększenia liczby kobiet wśród osób patronujących ulicom demonstrują, że krajobraz nazewnictwa nie tylko jest przedmiotem zainteresowania na poziomie teoretycznym, lecz także aktorzy społeczni i polityczni wkładają aktywny wysiłek w przekształcanie go wedle swojej ideologii. To zjawisko występuje rzecz jasna również z innych przesłanek niż feministyczna, a powyższy dobór przypadków wynika z zakresu tematycznego pracy.

Ulica jako narzędzie polityki pamięci

Problematyka dysproporcji liczebnych wśród patronek i patronów jest eksplorowana, ponieważ krajobraz nazewnictwa wpływa na odbiorców danej przestrzeni. W kontekście przyglądania się naz-

wom pamiątkowym warto przywołać pojęcie „pamięciomiejsca”, które zdaniem W. Theissa (2016) jest fenomenem jednocześnie realnym, przestrzennym, historyczno-społecznym oraz kulturowo-edukacyjnym. Badacz wymienił pole pamięci, pole pracy nad pamięcią oraz pole edukacji i kultury, które mogą się w wzajemnie przenikać w ramach pamięciomiejsca. W myśl tych rozważań miejsce naznaczone pamięcią, w tym przypadku pamiątkowe nazwy ulicy, stanowią element polityki pamięci. Wprowadzają do przestrzeni wspólnej, w której na co dzień żyjemy, wersję historii i wartości kulturowe (Gutiérrez-Mora, Oto-Peralías, 2022), które przenikają do świadomości osób obcujących z tą przestrzenią. C. Castoriadis (1987) zauważył, że społeczeństwo nie jest jedynie produktem materialnych warunków, ale też wynikiem kolektywnych wyobrażeń, które ludzie mają o sobie i swoim otoczeniu. Wprowadził pojęcie imaginarium społecznego. Hodonimy je współtworzą.

Krajobraz nazewniczy zdominowany przez męskich patronów legitymizuje wizję przeszłości, w której mężczyźni odgrywali ważniejszą rolę (Gnatiuk, Glybovets 2020), ukazuje historię tak, jakby toczyła się bez udziału kobiet (Górny i in. 2022), sprawia, że obecność mężczyzn wydaje się bardziej „naturalna” i może podnosić poziom wykluczenia z przestrzeni miejskiej odczuwany przez kobiety (Gutiérrez-Mora, Oto-Peralías 2022). Wysoki wskaźnik maskulinizacji urbanonimów stoi w kontrze z ideą równości płci.

Kobiety w urbanonimach

Maskulinizacja krajobrazu nazewniczego jest widoczna nie tylko w Polsce. Niejednorodna metodologia badań nie pozwala wprost zestawiać wyników z różnych krajów, ale wszystkie napotkane przez autorkę opracowania wskazują na odsetek kobiet wśród osób patronujących ulicom oscylujący między kilkoma a maksymalnie kilkunastoma procentami. M.M. Masalskaya i O.A. Ostapchuk (2022) podają, że w Moskwie urbanonimy na bazie kobiecych imion stanowią 5,1%, a w Sofii 4%. Badanie dzielnic Brukseli pokazało, że maskulinonimów jest 10 razy więcej niż feminonimów (Ouali i in. 2021). Próba badawcza 41 największych miast ukraińskich wykazała, że kobiety stanowią tam średnio 6% osób patronujących ulicom (Gnatiuk, Glybovets 2020).

Dotychczas odsetek kobiet wśród osób patronujących ulicom polskich miast zbadano w 12 ośrodkach z najwyższą liczbą nazw (Warszawa, Kraków, Poznań, Łódź, Wrocław, Szczecin, Gdańsk, Bydgoszcz, Lublin, Katowice, Częstochowa, Białystok), gdzie 11% hodonimów upamiętnia kobiece postaci historyczne bądź fikcyjne (Walkowiak 2018), oraz w 10 miastach o populacji nieco powyżej 20 tysięcy mieszkańców (Goleniów, Jawor, Kluczbork, Lubartów, Ostrów Mazowiecka, Płońsk, Środa Wielkopolska, Wieliczka, Wieluń i Zambrów), gdzie liczbowy stosunek feminonimów do maskulinonimów wyniósł 1 : 11 (Górny i in. 2022), jak również w Skierniewicach i Płocku, gdzie maskulinonimy stanowiły odpowiednio 36% i 29,2% wszystkich nazw ulic, a feminonimy 4,1% oraz 2% (Gałkowski 2020).

J. Walkowiak (2018) na podstawie danych z 12 polskich miast z najwyższą liczbą hodonimów ustaliła, że wśród postaci historycznych w co najmniej połowie badanych miast (6 i więcej) patronami są: Maria Skłodowska-Curie, królowa Jadwiga, Eliza Orzeszkowa, Emilia Plater, Maria Konopnicka, Zofia Nałkowska, Gabriela Zapolska, księżna Dąbrowka, Stefania Sempołowska, Helena Modrzejewska, Danuta Siedzikówna „Inka”, Anna Walentynowicz, Narcyza Żmichowska, Maria Dąbrowska, Janina Porazińska, Pola Gojawiczyńska, Mieczysława Ćwiklińska, Kazimiera Iłakowiczówna, królowa Bona i Grażyna Bacewicz.

CZEŚĆ METODOLOGICZNA

Metoda badawcza

Zastosowano metodę ilościową. Hodonimy analizowane w badaniu pobrano z Krajowego Rejestru Urzędowego Podziału Terytorialnego Kraju (TERYT). Rejestr prowadzony jest przez Główny Urząd

Statystyczny. Jednym z systemów składowych TERYT-u jest identyfikacja adresowa ulic. Zintegrowany wykaz ulic miast i wsi jest systematycznie aktualizowany. Z tego samego rejestru korzystali też cytowani wcześniej badacze krajobrazu nazewniczego polskich miast. Dane, których użyto się w niniejszym badaniu, zostały pobrane w maju 2023 roku.

Przedmiotem badania były nazwy ulic, zrezygnowano z pozostałych urbanonimów w postaci nazw mostów, skwerów, parków (i ich alejek) czy rond. Decyzję autorka uzasadnia przekonaniem, że nazwy ulic z racji przypisanych im budynków mają nieporównywalnie wyższą rozpoznawalność wśród mieszkańców miasta niż nazwy np. alejek parkowych, i stąd nazwy tych obiektów nie powinny być zliczane łącznie. J. Walkowiak (2018) zauważa wprawdzie różnice w skali pomiędzy upamiętniającą i edukacyjną nazwą okazałej alei w centrum miasta a nazwą peryferyjnej uliczki, ale z racji obszerności analizowanego materiału bierze pod uwagę wszystkie hodonimy wpisane w TERYT bez eliminowania tych o potencjalnie mniejszej istotności. Autorka zgadza się, że posegregowanie ulic pod kątem ich umiejscowienia na planie miasta (śródmieście kontra obrzeża) czy długości (główne osie komunikacyjne kontra krótkie uliczki) przy większej próbie badawczej jest zbyt czasochłonne. Segreguje ze względu na typ nazywany obiekt przestrzeni miejskiej i analizuje jedynie nazwy ulic – jak zrobili Górny i in. (2022).

W zliczaniu brano pod uwagę te osobowe nazwy pamiątkowe, które umożliwiającym jednoznaczna identyfikację imieniem i nazwiskiem (np. Emilii Plater), nazwiskiem (np. Piłsudskiego) bądź pseudonimem (np. Ojca Pio) upamiętniają postaci historyczne. Przedmiotem zainteresowania badaczki były dysproporcje liczbowe między kobietami a mężczyznami patronującymi ulicom, którzy zasłużyli się dla Polski i świata, więc nie były uwzględniane nazwy upamiętniające postaci fikcyjne (np. Kubusia Puchatka) ani samodzielne imiona, których nie sposób przypisać do konkretnej zasłużonej osoby (np. Hanki). Tym kluczem zostały wyeliminowane również ulice pod patronatem świętych występujących pod samym imieniem (np. św. Wincentego). J. Walkowiak (2018) w swoim opracowaniu rozróżnia patronów historycznych, fikcyjnych, świeckich i świętych, co otwiera pole do porównywania jej wyników z tymi uzyskanymi pięć lat później.

Charakterystyka próby badawczej

Zbadana próba to wszystkie polskie miasta na prawach powiatu. Po wprowadzeniu 1 stycznia 1999 roku nowego trójstopniowego podziału terytorialnego Polski status ten otrzymały:

- miasta liczące ponad 100 tysięcy mieszkańców według stanu na dzień 31 grudnia 1998 roku,
- stolice dawnych województw (z wyjątkiem Ciechanowa, Piły i Sieradza, gdyż tamtejsze samorządy nie wyraziły chęci przyjęcia statusu miasta na prawach powiatu),
- miasta, które nie osiągnęły progu 100 tysięcy mieszkańców ani nie były miastami wojewódzkimi, ale są położone w aglomeracjach pomiędzy innymi miastami na prawach powiatu (w tę kategorię wpisują się Jastrzębie-Zdrój, Jaworzno, Mysłowice, Piekary Śląskie, Siemianowice Śląskie, Sopot, Świętochłowice i Żory) lub mają jednocześnie dużą powierzchnię i specyficzne położenie fizycznogeograficzne (Świnoujście).

Tak dobrana grupa badawcza dostarcza danych o ośrodkach ze wszystkich województw, co pozwala ocenić przestrzenny rozkład wartości na mapie administracyjnej kraju.

Procedura badawcza i narzędzia

W badaniu użyto arkusza kalkulacyjnego. Przyjęta procedura badawcza polegała na manualnym oznaczaniu osobowych nazw pamiątkowych na część postaci historyczne z podziałem męskich patronów i żeńskie patronki. Po zsumowaniu liczby patronów obu płci spełniających kryteria wyliczono, jaki procent wśród osób patronujących ulicom polskich miast stanowią kobiety.

Autorka dostrzega możliwość opracowania narzędzia badawczego w oparciu o programy analizujące treści pisane, co pozwoliłoby znacznie rozszerzać próbę badawczą, nie wydłużając istotnie czasu

trwania procesu analizy wykazów. Pominięcie takiego narzędzia było celowym działaniem, aby zaprezentować, że przeprowadzenie takiego badania jest możliwe również za pomocą prostego arkusza kalkulacyjnego. Łatwy do powtórzenia schemat postępowania, który nie wymaga zaznajomienia z zaawansowanymi programami analitycznymi ani doświadczenia badawczego, czyni go według autorki bardziej dostępnym i użytecznym dla aktorów życia społecznego zainteresowanych aspektem równości płci w polityce nazewnicznej.

W toku ręcznego oznaczania wierszy z feminonimami powstała lista uczczonych w nazwach kobiet. Te 66 zbiorów zsumowano w taki sposób, aby sprawdzić, ile razy występowało dane nazwisko. Pozwoliło to stworzyć ranking patronek ulic w miastach na prawach powiatu w kolejności od najczęściej do najrzadziej występującej.

CZĘŚĆ EMPIRYCZNA

Opis wyników

Przeanalizowano 52 891 hodonimów, z czego 14 424 stanowiły nazwy pamiątkowe osobowe upamiętniające postaci historyczne. Znalaziono wśród nich 1172 feminonimy. Oznacza to, że nazwy upamiętniające kobiety stanowią w tym zbiorze 8,13%, a kobiety patronują 2,22% wszystkich ulic. Ustalono, że odsetek kobiet wśród postaci historycznych patronujących ulicom w poszczególnych ośrodkach wynosi od 3,52% do 19,86%. Średni odsetek patronek w miastach na prawach powiatu to 8,37%, a mediana to 8,05%. Tabela 3. dostarcza danych o wszystkich miastach na prawach powiatu. Uporządkowanie w kolejności alfabetycznej ma na celu ułatwienie odnalezienia w zbiorze konkretnego ośrodka.

Tabela 3. Dane dotyczące osobowych nazw pamiątkowych w miastach na prawach powiatu

Table 3. Data on personal commemorative street names in cities with county rights

Nazwa miasta <i>The name of a city</i>	Odsetek kobiet wśród postaci historycznych patronujących ulicom <i>The percentage of women among personal commemorative street names</i>	Całkowita liczba ulic <i>The numer of streets in a given city</i>	Liczba kobiet spełniających kryteria badania <i>The numer of female-patrons matching the criteria</i>	Liczba mężczyzn spełniających kryteria badania <i>The numer of male-patrons matching the criteria</i>
Biała Podlaska	9,14%	395	17	169
Białystok	9,49%	1124	24	229
Bielsko-Biała	6,30%	1221	15	223
Bydgoszcz	5,22%	1527	21	381
Bytom	5,68%	492	10	166
Chełm	14,81%	370	20	115
Chorzów	6,72%	366	8	111
Częstochowa	7,20%	1218	27	348
Dąbrowa Górnicza	12,50%	471	7	49
Elbląg	3,52%	430	7	192
Gdańsk	6,92%	1656	27	363
Gdynia	6,38%	964	15	220

Tabela 3 cd. / Table 3 cont.

Nazwa miasta <i>The name of a city</i>	Odsetek kobiet wśród postaci historycznych patronujących ulicom <i>The percentage of women among personal commemorative street names</i>	Całkowita liczba ulic <i>The numer of streets in a given city</i>	Liczba kobiet patronek spełniających kryteria badania <i>The numer of female-patrons matching the criteria</i>	Liczba mężczyzn patronów spełniających kryteria badania <i>The numer of male-patrons matching the criteria</i>
Gliwice	6,58%	830	15	213
Gorzów Wielkopolski	8,38%	632	16	175
Grudziądz	6,78%	419	8	110
Jastrzębie-Zdrój	9,64%	317	8	75
Jaworzno	8,33%	612	16	176
Jelenia Góra	7,05%	444	11	145
Kalisz	5,26%	613	6	108
Katowice	5,49%	1113	19	327
Kielce	8,05%	677	14	160
Konin	19,86%	495	28	113
Koszalin	6,43%	580	9	131
Kraków	5,91%	2748	55	876
Krosno	6,59%	200	6	85
Legnica	9,66%	605	14	131
Leszno	8,72%	436	15	157
Lublin	8,33%	1274	32	352
Łomża	7,14%	275	4	52
Łódź	8,60%	2314	41	436
Mysłowice	11,21%	284	13	103
Nowy Sącz	7,84%	451	16	188
Olsztyn	7,94%	555	17	197
Opole	7,64%	950	21	254
Ostrołęka	9,82%	447	16	147
Piekary Śląskie	7,63%	315	10	121
Piotrków Trybunalski	7,61%	496	7	85
Płock	7,26%	500	9	115
Poznań	14,78%	2396	85	490
Przemyśl	5,63%	449	12	201
Radom	9,76%	933	28	259
Ruda Śląska	8,56%	645	19	203
Rybnik	6,42%	655	12	175
Rzeszów	9,59%	876	26	245
Siedlce	8,90%	398	13	133
Siemianowice Śląskie	9,30%	284	8	78
Skierniewice	11,43%	310	12	93
Słupsk	8,74%	380	18	188
Sopot	7,89%	143	6	70

Tabela 3 cd. / Table 3 cont.

Nazwa miasta <i>The name of a city</i>	Odsetek kobiet wśród postaci historycznych patronujących ulicom <i>The percentage of women among personal commemorative street names</i>	Całkowita liczba ulic <i>The numer of streets in a given city</i>	Liczba kobiet patronek spełniających kryteria badania <i>The numer of female-patrons matching the criteria</i>	Liczba mężczyzn patronów spełniających kryteria badania <i>The numer of male-patrons matching the criteria</i>
Sosnowiec	6,32%	670	12	178
Suwałki	8,05%	301	7	80
Szczecin	8,68%	1747	31	326
Świętochłowice	3,85%	164	2	50
Świnoujście	10,29%	204	7	61
Tarnobrzeg	9,84%	268	6	55
Tarnów	12,46%	712	35	246
Toruń	6,64%	858	15	211
Tychy	11,69%	420	9	68
Wałbrzych	4,93%	444	7	135
Warszawa	7,87%	5416	79	925
Włocławek	11,11%	491	8	64
Wrocław	8,13%	2253	46	520
Zabrze	4,50%	679	14	297
Zamość	8,39%	387	12	131
Zielona Góra	9,22%	1106	13	128
Żory	12,00%	486	6	44

Źródło: opracowanie własne.
Source: own elaboration.

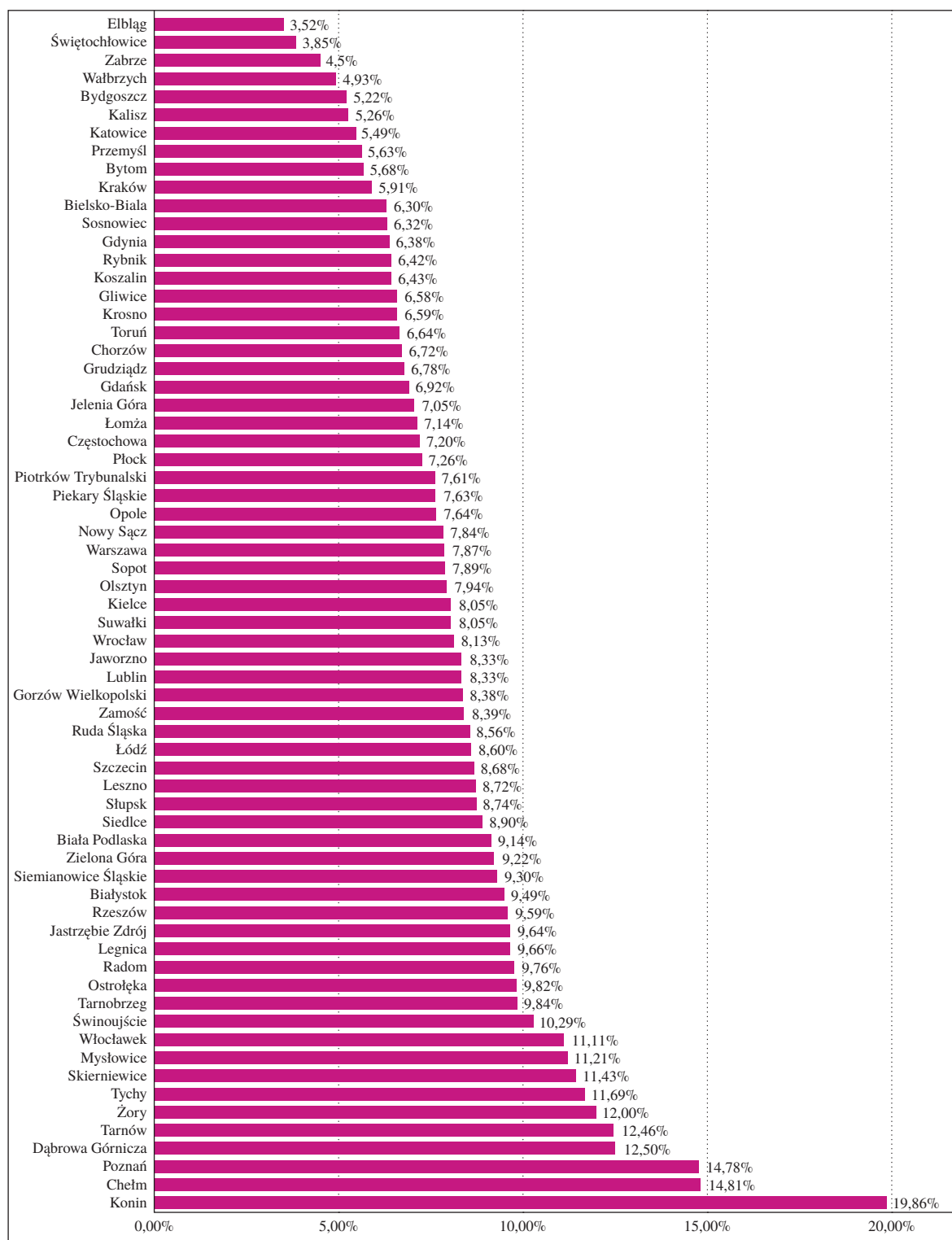
Poniższa rycina układa się w ranking miast na prawach powiatu od ośrodka o najniższym odsetku kobiet wśród postaci historycznych patronujących ulicom do tego o najwyższym. Najniższe wyniki zidentyfikowano w Elblągu (3,52%), Świętochłowicach (3,85%) i Zabrzu (4,5%), a najwyższe w Kolinie (19,86%), Chełmie (14,81%) i Poznaniu (14,78%).

Poniższe kartodiagramy sporządzone w programie QGIS obrazują rozkład przestrzenny na mapie administracyjnej kraju opracowanych w badaniu danych. Z racji nagromadzenia miast na prawach powiatu na terenie województwa śląskiego zdecydowano się na sporządzenie oddzielnego rysunku dla tego obszaru, aby obraz był czytelny.

Poniższa tabela przedstawia panteon patronek ulic w miastach na prawach powiatu. Uwzględnione są postaci historyczne, które są upamiętnione w nazwach ulic w co najmniej 6 miastach na prawach powiatu. W zestawieniu liczone było zbiorczo występowanie upamiętnienia konkretnej postaci, bez względu na różnice w brzmieniu, tj. zsumowana jest liczba ulic „Marii Skłodowskiej-Curie” i „Marii Curie-Skłodowskiej”.

Tabela 4. układa się w ranking, na którego szczycie piastuje się Maria Konopnicka – ulice pod jej patronatem występują w 90,9% miast na prawach powiatu. Na podium znajduje się też Maria Skłodowska-Curie (87,88%) i Eliza Orzeszkowa (83,33%). Jedyne 7 kobiet figuruje w krajobrazie nazewniczym co najmniej połowy miast na prawach powiatu.

Biorąc pod uwagę wszystkie miasta na prawach powiatu rozpoznano 447 kobiet-patronek będących postaciami historycznymi upamiętnione w nazwie ulicy imieniem i nazwiskiem, nazwiskiem bądź pseudonimem, które umożliwiają jednoznaczną identyfikację. Wśród nich 361 postaci wystę-

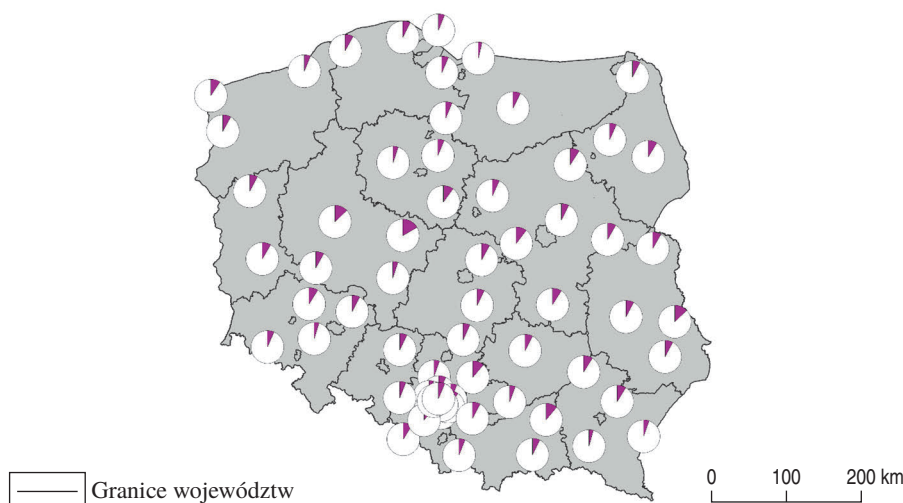

Ryc. 1. Odsetek kobiet wśród postaci historycznych patronujących ulicom

Źródło: opracowanie własne.

Fig. 1. Percentage of women among historical figures commemorated in street names

Source: own elaboration.

Ryc. 2. Odsetek kobiet wśród postaci historycznych patronującym ulicom w polskich miastach na prawach powiatu

Źródło: opracowanie własne.

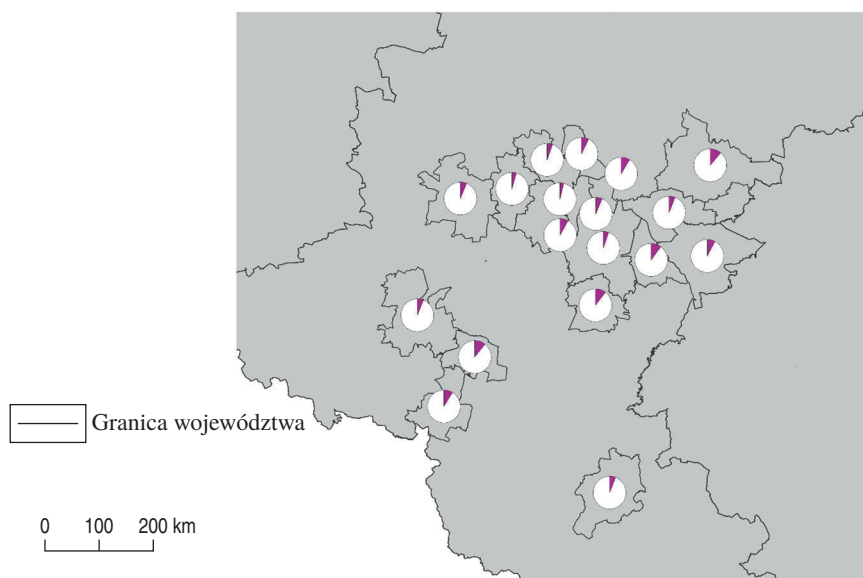
Fig. 2. Percentage of women among historical figures commemorated in street names in Polish cities with county rights

Source: own elaboration.

puje w krajobrazie nazewniczym tylko jednego miasta na prawach powiatu. Można wnioskować, że patronka występujące w toponimii tylko jednego ośrodka, została tam zgłoszona ze względu fakt, że zasłużyła się dla lokalnej społeczności.

DYSKUSJA

Wyniki uzyskane na największej dotychczas próbie polskich miast potwierdzają, że krajobraz nazewniczy Polski jest zmaskulinizowany. Praca w znaczącym stopniu zwiększa poziom wiedzy na temat stopnia zdominowania kobiet przez mężczyzn w krajobrazie nazewniczym i dowodzi, że jest to zjawisko powszechne. Dysproporcje liczebne w poszczególnych ośrodkach są zróżnicowane. Wśród postaci historycznych upamiętnionych w nazwach ulic kobiety stanowią od 3,52% do 19,86%. Tak samo jak w badaniu K. Górno i in. (2022) nawet w mieście o najwyższym stopniu sfeminizowania krajobrazu nazewniczego, stosunek feminonimów do maskulinonimów to 1 : 4. Bez wątplenia można więc powiedzieć, że krajobraz nazewniczy nie odzwierciedla idei równości płci. Niniejsza praca, o charakterze jedynie eksploracyjnym, miała dostarczyć zagregowane i opracowane dane do wykorzystania w późniejszych pracach eksplanacyjnych. Rozkład przestrzenny danych na mapie administracyjnej kraju pokazuje, że nie można mówić o podziale na progresywny sfeminizowany zachód i konserwatywny zmaskulinizowany wschód. Układ miast w rankingu sugeruje też, że zmienną wyjaśniającą nie będzie wielkość ośrodka. Współczynnik korelacji Pearsona między liczbą ulic w mieście a liczbą feminonimów wyniósł 0,88, co oznacza, że im więcej ulic w mieście, tym większa jest liczba patronek. Wielkość miasta wyrażona liczbą ulic nie przekłada się jednak na proporcje liczebne mię-

Ryc. 3. Odsetek kobiet wśród postaci historycznych patronujących ulicom w miastach na prawach powiatu na terenie województwa śląskiego

Źródło: opracowanie własne.

Fig. 3. Percentage of women among historical figures commemorated in street names in cities with county rights in Silesia

Source: own elaboration.

dzy patronami a patronkami. Możliwe też, że o krajobrazie nazewniczym decydują czynniki lokalne nieuchwytnie w danych statystycznych. Wśród przytoczonych w pierwszym rozdziale pracy przykładów interwencji na rzecz zwiększenia liczby kobiet w krajobrazie nazewniczym znalazły się dwie inicjatywy podjęte właśnie w stolicy Wielkopolski, która uplasowała się na trzecim miejscu w klasyfikacji. Z tego względu podjęto studium przypadku obejmujące pozostałe miasta na podium. Na podstawie kwerendy internetowej ustalono, że w lutym 2018 roku stowarzyszenie o nazwie Koniński Kongres Kobiet przekazało prezydentowi Konina listę 70 kobiet, które ich zdaniem zasługują na upamiętnienie w postaci objęcia patronatu nad ulicą. Do wykazu załączono uzasadnienie stojące za wyborem każdej z postaci. W tym samym miesiącu Rada Miasta Konina przyjęła uchwałę wyrażającą wolę nadawania w 2018 roku nazw upamiętniających zasłużone postaci kobiece. Miało to miejsce w roku, który w myśl uchwały Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej był rokiem kobiet. Kiedy w marcu tego roku konińscy radni pochylili się nad nadaniem nazw dwóm ulicom, skorzystano z wcześniej dostarczonej listy kandydatek i nadano tym ulicom patronki. Mimo zastosowania tego samego schematu wyszukiwania w postaci szukania wyników dla haseł „[miasto] patronki”, „[miasto] kobiety w nazwach”, w przypadku Chełma nie udało się zidentyfikować interwencji podjętych na rzecz implementacji idei równości płci w politykę nazewniczą. Tę samą procedurę powtórzono w przypadku miast, w których kobiety stanowią procentowo najmniejszą część osób patronujących ulicom. W żadnym z nich nie znalaziono przykładów akcji społecznych i politycznych, które miały na celu zmianę tych dysproporcji. Przystudiowano również przypadek Tarnowa, który jest w czołówce udziału feminonimów w krajobrazie nazewniczym. Debata o konieczności zwiększenia widoczności kobiet w krajobrazie nazewniczym zaczęła się tam w 2017 roku, kiedy studenci Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie przygotowali instalację w budynku dworca, której tematem była mała liczba kobiecych patronek w mieście. Akcja została zauważona przez radnych miasta (przyznał to w prasie przewod-

Tabela 4. Panteon patronek w polskich miastach na prawach powiatu**Table 4.** Pantheon of female-patrons of street in Polish cities with county rights

Nazwisko / funkcja <i>Surname</i>	Imię <i>First name</i>	Liczba miast na prawach powiatu, w których postać patronuje ulicy <i>The numer of streets in which a given woman is commemorated in a street name</i>
Konopnicka	Maria	60
Skłodowska-Curie	Maria	58
Orzeszkowa	Eliza	55
Nałkowska	Zofia	43
królowa	Jadwiga	40
Plater	Emilia	40
Zapolska	Gabriela	36
Dąbrowska	Maria	27
Modrzejewska	Helena	23
księżna	Dąbrówka	23
Gojawczyńska	Pola	15
Szyborska	Wisława	15
Porazińska	Janina	14
Rodziewiczówna	Maria	13
Marusarzówna	Helena	12
Sempołowska	Stefania	12
Krzywoń	Aniela	11
Bacewicz	Grażyna	10
królowa	Bona	10
Boznańska	Olga	9
Ordonówna	Hanka	8
Pawlikowska-Jasnorzewska	Maria	8
Sendlerowa	Irena	8
Sobieska	Marysieńka	8
Iłakowiczówna	Kazimiera	7
Jagiellonka	Anna	7
Kosmowska	Irena	7
Poświętowska	Halina	7
Drużbacka	Elżbieta	6
Kossak-Szczucka	Zofia	6
Kownacka	Maria	6
Kuncewiczowa	Maria	6
Osiecka	Agnieszka	6
Siedzikówna „Inka”	Danuta	6
Szelburg-Zarembina	Ewa	6
Walentynowicz	Anna	6

Źródło: opracowanie własne.
Source: own elaboration.

niczający Rady). Kiedy wiosną 2021 roku Komisja ds. nazewnictwa ulic i placów publicznych debatowała nad nadaniem nazw 23 nowym ulicom, każdej z 23 ulic rekomendowano patronkę-kobietę. Po zasięgnięciu opinii mieszkańców w formie konsultacji społecznych, ostatecznie 15 ulic uzyskało żeński patronat osobowy. Te studia przypadków sugerują, że wyjaśnienie poziomu zróżnicowania widoczności kobiet w krajobrazie nazewniczym poszczególnych ośrodków warto szukać w historii interwencji w politykę nazewniczą nakierowanych na aspekt równości płci. Jednocześnie, przypadek Słupska, którego wynik plasuje się blisko średniej i mediany pokazuje, że samo podjęcie inicjatyw nie zawsze przekłada się na znaczące przekształcenie krajobrazu nazewniczego. Innymi słowy, nie wszystkie akcje są skuteczne. W Słupsku urzędujący w 2015 roku prezydent zaproponował wprowadzenie parytetu płci przy nadawaniu nazw osobowych, ale nie znalazł poparcia dla tej uchwały wśród radnych. Koncepcja zwiększania widoczności kobiet w krajobrazie nazewniczym tego miasta nie została też wdrożona przy okazji egzekwowania zapisów *Ustawy z 1 kwietnia 2016 r. o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy jednostek organizacyjnych, jednostek pomocniczych gminy, budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz pomniki* (Dz.U. z 2016 r. poz. 744). W miejsce kilkunastu usuniętych osobowych nazw pamiątkowych, pojawiły się tylko 3 nowe feminonimy. Żadna dotychczasowa interpretacja wyników badań stopnia sfeminizowania ulic polskich miast nie uwzględniała aktywności społecznych i politycznych nakierowanych na zwiększenie widoczności kobiet w krajobrazie nazewniczym. Sporządzony w tej pracy ranking może zostać wykorzystany do stworzenia listy ośrodków do przebadania przez pryzmat feministycznych interwencji w politykę nazewniczą.

Jeśli chodzi o częstotliwość występowania nazw, pierwsza piątka panteonu patronek, skompilowanego na podstawie danych z 66 ośrodków, zawiera te same nazwiska, które J. Walkowiak (2018) wskazała w badaniu na próbie 12 miast. Ustalenia dotyczące patronek występujących tylko w pojedynczych ośrodkach mogą rozwinąć się w badania zagadnienia lokalności w doborze patronek. Oczywiście kierunkiem badań nad krajobrazem nazewniczym pod kątem płci wydaje się też rozpatrywanie urbanimów w ujęciu dynamicznym. Ciekawe wydaje się sprawdzenie, w jakich okolicznościach zwiększyła się liczba kobiet patronek, na ile miało to miejsce w wyniku przemianowywania nazw ulic, a na ile przy okazji nazywania nowo powstałych obiektów.

PODSUMOWANIE

Analiza wyników prowadzi do tezy, że kobiety są symbolicznie zdominowane przez mężczyzn w krajobrazie nazewniczym dużych miast. Wśród postaci historycznych upamiętnionych w nazwach ulic miast na prawach powiatu kobiety stanowią od 3,52% do 19,86%. Wyniki są spójne z dotychczasowymi ustaleniami dotyczącymi zmarginalizowanej pozycji kobiet wśród osób patronujących ulicom. Praca może przysłużyć się inicjatywom na rzecz zwiększania widoczności kobiet w krajobrazie miejskim. Ranking pozwala wytypować miasta, gdzie potrzeba interwencji w politykę nazewniczą, motywowana ideą równości płci, jest najpilniejsza, wskazuje, które ośrodki można objąć studium przypadku w celu zidentyfikowania dobrych praktyk i stanowi punkt odniesienia w debacie nad pożądanym odsetkiem patronek. Panteon patronek może być pomocny przy typowaniu nazw nowych ulic. Praca uzupełnia dotychczasową wiedzę o stanie sfeminizowania polskiego krajobrazu nazewniczego i otwiera drogę do prób wyjaśnienia samego zjawiska maskulinizacji i stopnia zróżnicowania wyników w poszczególnych ośrodkach. Próby znalezienia istotnej statystycznie korelacji między odsetkiem patronek a wielkością miasta, stopniem sfeminizowania rady miasta czy preferencjami wyborczymi się nie powiodły. Skłania to ku hipotezie, że o stopniu sfeminizowania krajobrazu nazewniczego decydują czynniki nieuchwytnie w danych statystycznych. Dzięki wykorzystaniu już opracowanych danych i opisanej metodologii można przeprowadzić badanie w ujęciu dynamicznym i ustalić,

jak stopień feminizacji krajobrazu nazewniczego postępował w wybranych ośrodkach w czasie. Trop uwarunkowań lokalnych w postaci interwencji w politykę nazewniczą może być rozwinięty w postaci badania procesów nazywania ulic na przykład pod kątem strategii działania aktorów społecznych na tym polu, ich skuteczności, modeli operowania i samego zróżnicowania miast pod kątem procesualności nazewniczej. Dane z 66 ośrodków mogą posłużyć nie tylko badaczom, lecz także działaczom społecznym i politycznym, którzy chcą nagłaśniać kwestię braku równości płci w urbanonimach bądź działać na rzecz zwiększenia udziału ulic upamiętniających kobiety.

Literatura

- Buczyński M., 1972, Pamiątkowe nazwy miejscowe w języku bułgarskim, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*, 27, 4, s. 71–72.
- Castoriadis C., 1987, *The Imaginary Institution of Society*, MIT Press, Cambridge, MA.
- Chojnacki J., 2008, *Nazwy ciągów i obiektów komunikacyjnych (ulic, alei, placów, mostów itp.)*, [w:] Z. Zagórski (red.), *Nazewnictwo geograficzne Poznania. Zbiór studiów*, Wyd. Naukowe Uniwersytetu im. A. Mickiewicza, Poznań, s. 427–537.
- Clark I., 2009, *Reconstruction of Aboriginal Microtoponyms in Western and Central Victoria: Case Studies from Tower Hill, the Hopkins River, and Lake Boga*, [w:] L. Hercus, H. Koch (red.), *Aboriginal Placenames: Naming and Re-Naming the Australian Landscape*, The Australian National University Press, Canberra, s. 207–221.
- Gałkowski A., 2020, Feminine urbanonyms in Polish and Italian linguistic landscapes, *Lege Artis. Language Yesterday, Today, Tomorrow*, V (1), s. 2–53.
- Gnatiuk O., Glybovets V., 2020., Herstory in history: a place of women in ukrainian urban toponyms, *Folia Geographica*, 62, 2, s. 48–70.
- Górniewicz H., 1964, Toponimia Gdyni, *Gdańskie Zeszyty Humanistyczne*, 6, s. 135–169.
- Górniewicz H., 1988, *Wstęp do onomastyki*, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
- Górny K., Górna A., Szczepański J., Sienica A., 2022, Patriarchat nazewniczy – zmaskulinizowany krajobraz symboliczny polskich mniejszych miast, *Prace i Studia Geograficzne*, 67.1, s. 25–44, DOI: 10.48128/pisg/2022-67.1-02.
- Gutiérrez-Mora D., Oto-Peralías D., 2022, Gendered cities: Studying urban gender bias through street names, *Environment and Planning B: Urban Analytics and City Science*, 49(6), s. 1792–1809.
- Handke K., 1970, *Semantyczne i strukturalne typy nazw ulic Warszawy*, Ossolineum, Wrocław.
- Kaltenberg-Kwiatkowska E., 2011, O oznaczaniu i naznaczaniu przestrzeni miasta, *Przegląd Socjologiczny*, 60, 2–3, s. 135–165.
- Masalskaya M.M., Ostapchuk O.A., 2022, Female names in the urban onomasticon of Slavic capitals (on the example of Moscow, Warsaw, and Sofia), *Slavic Almanac*, 3–4, s. 171–189, DOI: 10.31168/2073-5731.2022.3-4.2.02.
- Myszka A., 2018, Pamiątkowe nazwy ulic – rozważania terminologiczne, *Onomastica*, 62, s. 113–128.
- Ouali N. i in., 2021, Women in Brussels street names. Topography of a minoritisation, *Brussels Studies*, art. 154, DOI: 10.4000/brussels.5433.
- Rusu M., 2021, Street naming practices: A systematic review of urban toponymic scholarship, *Onoma*, 56, s. 269–292.
- Szczęsny A., 2022, Nazwy własne w przestrzeni miejskiej jako problem przekładowy. Spojrzenie tłumacza praktyka i dydaktyka tłumaczenia, *Rocznik Przekładoznawczy*, 16, s. 303–339.
- Taszycki W., 1968, *Polskie pamiątkowe nazwy miejscowe*, [w:] tegoż, *Rozprawy i studia polonistyczne*, t. IV: *Onomastyka i historia języka polskiego*, Ossolineum, Wrocław, s. 176–177.
- Theiss W., 2016, Węgrów: miejsce pamięci (uwagi po 25 latach), *Pedagogika Społeczna*, 3(61), s. 71–104.
- Urazmetova A.V., Shamsutdinova J.K., 2017, Principles of Place Names Classifications, *XLinguae*, 10(4), s. 26–33.

Ustawa z 1 kwietnia 2016 r. o zakazie propagowania komunizmu lub innego ustroju totalitarnego przez nazwy jednostek organizacyjnych, jednostek pomocniczych gminy, budowli, obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz pomniki (Dz.U. z 2016 r. poz. 744).

Walkowiak J., 2018, Female Street Namesakes in Selected Polish Cities, *Mitteilungen der Österreichischen Geographischen Gesellschaft*, 160, s. 331–350.

Zwoliński P., 1950, Nazwy miejscowe pamiątkowe w Bułgarii, *Sprawozdania z czynności i posiedzeń Akademii Umiejętności w Krakowie*, LI, Kraków, s. 673–676.

Źródła internetowe

Apel o zmianę nazwy Ronda Dmowskiego na Rondo Praw Kobiet!, <https://www.naszademokracja.pl/petitions/apel-o-zmiane-nazwy-ronda-dmowkiego-na-rondo-praw-kobiet> (dostęp: 14.06.2023).

Grzesiczak Ł., 2017, Studenci apelują: PiS chce dekomunizować nazwy ulic? Zastąpmy je imionami kobiet!, *Gazeta Wyborcza*, 25.05, <https://krakow.wyborcza.pl/krakow/7,44425,21859641,studenci-apeluja-wiecej-kobiet-w-nazwach-tarnowskich-ulic.html> (dostęp: 14.06.2023).

Konińskie ulice dla kobiet, <http://kongreskobiet.konin.pl/ulice-dla-kobiet/koninskie-ulice-dla-kobiet> (dostęp: 14.06.2023).

Merezcounacalle, <https://www.merezcounacalle.com/> (dostęp: 14.06.2023).

Montreal wants to name more streets, parks after women, *CBC*, <https://www.cbc.ca/news/canada/montreal/montreal-women-street-names-history-2017-1.3473895> (dostęp: 14.06.2023).

O'Connor R., 2015, Feminists in France change Paris street names to celebrate inspirational women, *Independent*, 27.08, <https://www.independent.co.uk/news/world/europe/feminists-in-france-change-paris-street-names-to-celebrate-inspirational-women-10474690.html> (dostęp: 14.06.2023).

Poznań wprowadza parytety... w nazwach ulic. W 2018 r. nowe ulice będą nazywane od patronek, *TOK FM*, <https://www.tokfm.pl/Tokfm/7,130517,22673766,poznan-wprowadza-parytety-w-nazwach-ulic-w-2018-r-nowe.html> (dostęp: 14.06.2023).

Sandecki M., 2015, Robert Biedroń wprowadza parytety w nazwach nowych ulic, *Gazeta Wyborcza*, 6.03, <https://trojmiasto.wyborcza.pl/trojmiasto/7,35612,17530619,robert-biedron-wprowadza-parytety-w-nazwach-nowych-ulic.html> (dostęp: 14.06.2023).